

ФІЛОСОФІЯ. ПОЛІТОЛОГІЯ

КОНФЕСІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Людмила Филипович

ЦЕРКВА І УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО (ДВАДЦЯТИРІЧНІ ПІДСУМКИ ПОРОЗУМІННЯ)

Стаття актуалізує роль Церкви в інтеграції українського суспільства, необхідність врахування духовних чинників в подоланні різноманітних суспільних криз — єдності і солідарності, відкритості і партнерства.

Ключові слова: Церква, суспільство, інтеграція, солідарність.

Актуальність. Однією з причин нинішньої кризи в Україні є дезінтеграція суспільства. Існує декілька проектів її подолання — від сповідання всіма українцями єдиної національної ідеї, яка б мала згуртувати весь народ навколо спільних національних святинь, до отримання кредитів від МВФ чи Росії, за рахунок яких передбачається пом'якшити соціально-економічний колапс суспільства. З позицій ідеалістичного романтизму (чи романтичного ідеалізму) причини проблем та їх розв'язання вбачаються в ідеологічному та політичному дискурсах. В параметрах матеріалістичного і прагматичного світогляду криза долається лише матеріальними засобами, в даному разі — фінансовими вливаннями, нарощуванням виробничих потужностей, збільшенням валового національного продукту тощо.

Але світ давно вже живе іншим розумінням того, як вийти із складних ситуацій, негативні наслідки розгортання яких найбільш небезпечні не стільки для сфери матеріального, скільки для соціального і духовно-культурного життя нації. Відмовляючись від впливу духовних факторів, які не вимірюються в у. о., хоча і мають свою вартість, не явлені нам у якихось конкретних

матеріальних артефактах, хоча й існують як втілена, опредмечена, матеріалізована чи візуалізована й аудіована дія Духу, духовного, ідеального, не варто очікувати економічного і матеріального піднесення суспільства, відновлення його соціального капіталу.

Неодноразово йшлося про особливу роль Церкви в інтеграції українського суспільства. Але при цьому треба взяти до уваги, що Церква в Україні, згідно Конституції і спеціального законодавства, відокремлена від держави. Як правило, така норма Закону витлумачується як заборона на активну присутність Церкви в суспільстві, на її позакультову діяльність. Комусь дуже хочеться обмежити Церкву, як те було в соціалістичні часи, церковною огорожею, не допустити її в жодну сферу життя суспільства. Є й протилежні тенденції: покрити Церквою все суспільство, зробити її вплив тотальним.

Проте реальність вимагає принципово іншого розуміння статусу Церкви в суспільстві, в конкретному соціальному середовищі. За кордоном такий статус прописаний спеціальними угодами між Церквою і державою (напр., конкордати), де чітко визначено, що Церква може, а що ні, що робить держава, які вона несе зобов'язання, без абиякого втручання як з боку Церкви, так і з боку держави в справі одна одної.

В Україні Церква завжди була структурним елементом суспільства. Правда, її вплив на суспільство в ті чи інші епохи був різним. Були часи, коли авторитет Церкви був надто високим. Але в історії відомі періоди, коли Церква навіть заважала національному поступові. У незалежній Україні Церква чи не єдина інституція, яка стабільно зберігає найвищий рівень довіри українських громадян. Упродовж останніх десяти років вона незмінно займала першу позицію за рівнем довіри громадян до всіх суспільних інститутів. Так, за результатами останнього за часом дослідження (2010 р.), довіру до Церкви засвідчили 72,5% опитаних (повністю — 29,1%; швидше довіряють — 43,4%), не довіряють — лише 20,4% (повністю — 10,1%, швидше не довіряють — 10,3%). Для порівняння: у 2000 р. довіряли — 63,1% (повністю — 33,7%; швидше довіряли 29,4%), не довіряли — 29,2% (повністю — 14,9%, скоріше не довіряли — 14,3%)¹. Про високий ступінь довіри до Церкви в Україні свідчать й інші дослідження. Так, зокрема, відповідно до опитування за програмою European Values Study, Церкви в Україні довіряють (повністю та частково) 66,9% і не довіряють (повністю та частково) — 33,2%².

Результати опитування, яке провели Фонд “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва та соціологічна служба Центру Разумкова 5–10 червня 2010 року, також підтвердили вище наведені дані. Найвищий рівень довіри серед усіх соціальних інституцій стабільно має Церква (баланс довіри-недовіри становить +52%), високий рівень довіри також в українських ЗМІ (+35%),

далі за рівнем довіри йдуть: Збройні сили України (+17%), Президент Віктор Янукович (+22%), уряд України (+9%), СБУ (+9%)³.

Порівняно з 2000 р. відчутно підвищилася оцінка ролі релігії, релігійних організацій та релігійних діячів в житті суспільства. Якщо у 2000 р. тільки 13% опитаних погодилися з твердженням, що “релігія підвищує моральність і духовність людей”, то у 2010 р. — вже 79%. Зменшилася кількість тих, які вважають, що релігійні організації беруть слабку участь у соціальній роботі (з 52% до 36%), що “релігійні діячі стоять осторонь соціальних проблем” (87% і 26%)⁴. Зменшилася і кількість тих, хто вважає, що релігія мало пристосована до потреб сучасної людини. У 2010 р. таких було 21%⁵. За даними European Values Study, тих, хто вважає, що Церкви дають відповіді на духовні потреби людини — 83,1%; дають відповіді з проблем моралі та моральності — 80,9%; дають відповіді з проблем сімейного життя — 64,3%; дають відповіді на соціальні проблеми — 31,7%; впливають на національну політику — 41%⁶.

Характерно, що громадська думка щодо Церкви та ролі релігії в суспільстві чомусь не надто враховується владою — як законодавчою, так і виконавчою. До Верховної Ради України надходять різноманітні пропозиції щодо змін до існуючого законодавства в сфері свободи релігій, які спрямовані на створення умов, за яких Церква зможе реально прислужитися народові, допомогти владі у вирішенні багатьох соціальних і духовних питань. Не один рік такі пропозиції “зависають” в парламентських комісіях. Так, ніяк не наважиться Парламент прийняти норму Закону, якою дозволялося б релігійним організаціям створювати загальноосвітні школи.

Церква в Україні досі безправна, оскільки за нею не визнається статус юридичної особи. Вона, як інституція, не може себе захистити від обмовників, нападників, переслідувачів, заздрісників. В реальному житті, при всій процерковній риторичній владі і суспільства, права Церкви, віруючих та їхніх духовних пастирів стовідсотково не гарантовані; суди, як правило, на боці влади, а не громадян держави, ігноруються інтереси тисячі віруючих при оплаті комунальних послуг, при нав’язуванні аморальних теле— і радіопередач, при доступі до брутальної інформації в ЗМІ, при викладанні навчальних дисциплін в школі та вузі тощо.

Але при цьому державні чиновники чомусь вирішили, не випускаючи з власних рук механізм дієвого впливу на суспільство, що Церква повинна відповідати за моральний і духовний стан українського соціуму, матеріально опікуватися всіма потребуєчими громадянами, навіть нахлібниками і утриманцями, проплачувати переважну більшість соціальних проєктів, будувати храми, сиротинці, будинки для перестарілих, безкоштовно їх лікувати, навчати, наставляти, надавати психологічну допомогу.

Навантажуючи Церкву всіма цими відповідальностями, суспільство, напевно, не довіряючи державі (хоча за це сповна платить), не думає про те, що Церква — це не “бездонна бочка”, з якої можна безконечно черпати фінансовий і людський ресурс, довільно розпоряджатися напрацьованою Церквою духовною і культурною спадщиною, роблячи загальнонаціональні цінності експонатами приватних колекцій, дозволяючи привласнювати території монастирів і переобладнувати для нерелігійних цілей храми й інші церковні споруди. Існуючи в складній системі суспільних координат, де внутрішньорелігійні функції релігійних організацій визначені їхніми статутами, правила відносин із суспільством формуються фактично ситуативно, хаотично, безсистемно.

Але навіть за таких умов, коли у Церкви “крадеться” безцінний час для виконання її прямої рятувальної місії, Церква як інституція в особі її кліру і мирян прагне працювати не тільки на себе, на свої конфесійні цілі у рамках церковної огорожі, але й опікуватися всім суспільством. Незважаючи на зміни, які відбуваються в політичному житті, а водночас і в кольористиці влади, Церква, заявляючи про бажання якнайдалі дистанціювати від держави, не відмовляється від виконання багатьох білярелігійних функцій. Понадто, бачачи те, в якому кризовому стані знаходиться наше суспільство, Церква готова виступити його інтегратором — і не тільки в сфері духовній, а й в соціальній, навіть економічній.

Постає питання, як це можна зробити в українській ситуації багатоконфесійності, чи не спричинить наявність декількох релігій і багатьох конфесій у когось з них спокуси виступити моноінтегратором? Двадцять років релігійної свободи — це безцінний досвід солідарності релігійних організацій України, які знають, як це бути релігійною більшістю і як почуватися релігійною меншістю. Здобутий механізм колегіального вирішення загальних для всіх релігій проблем, практика міжцерковного діалогу (інституціалізована у формі ВРЦіРО, інших міжцерковних асоціацій), яка диктувалася не тільки догмами і канонами, але й історичною доцільністю, усвідомленням єдиного духовного простору і спільної традиції, є гарантом єдності, поки що такої хиткої, але єдності, що базована на вірі у Бога, у Вищу Силу.

Яким має бути той заклик, заклик від Церков, що зінтегрував би сучасне українське суспільство? Звісно, що від Церкви цей заклик може бути тільки духовний. Нам здається, що суспільство може сьогодні інтегруватися навколо заповіді Любові до Бога і до ближнього, про що постійно, не втомлюючись, в різних формах має повторювати людям Церква. Любов'ю до Бога і ближнього мають бути просякнуті всі соціальні проекти, всі благодійні акції. Думати треба не про те, чи стануть люди членами якоїсь релігійної організації, а чи почнуть вони мислити категоріями духовно-моральними, чи при-

ведуть відповідно ці свої думки до нової поведінки, чи захочуть відмовитися в собі від старої людини, перетворившись на “новозавітну”, “новомислячу”, “новоспрямовану”, “новоініційовану”, “новомотивовану”.

Тільки тоді, коли в іншому люди бачитимуть брата, а не конкурента, коли вкладатимуть кошти не в населення, не в абстрактний народ, а в конкретну особистість, коли будуватимуть храми не для замолювання своїх гріхів, а для відбудови соборів душ наших, тільки тоді суспільство почне свій рух до об'єднання у проведенні соціально значущих програм, у всебічному розвитку кожної людини, яка навчиться віддавати стократ цьому суспільству, а не тільки використовувати його в своїх інтересах. Понадто, що є такий орган — Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, який здатен координувати інтереси і цілі різних Церков, акумулювати можливості майже всіх релігійних організацій, оскільки його робота базується на консенсусі і повазі один до одного.

---

1 Національна безпека і оборона. — 2011. — № 1–2. — С. 48.

2 European Values Study [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

3 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/36180/

4 Національна безпека і оборона. — 2011. — № 1–2. — С. 48.

5 Там само.

6 European Values Study [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>.

SUMMARY

Liudmyla Fylypovych

CHURCH AND UKRAINIAN SOCIETY

(Twenty-year results of Understanding)

Article actualizes the role of Church in the integration of Ukrainian society, the need to take account of spiritual factors in dealing with various social crises that overcome by power of unity and solidarity, openness and partnership.

Keywords: Church, society, integration, solidarity.